

Buddha és a nők

Gautama Sziddhártha csak egy bizonyos ideig élte a remeték és aszkéták életét. Megvilágosodása előtt és után is a hétköznapi emberek között élt, akik között igen sok nő is volt. E nők jelentős, sőt olykor döntő szerepet játszottak a Buddha életében. Minderről nem szabad megfeledkeznünk, amikor a korai szövegekben a nők különböző, olykor szinte ellentmondásos ábrázolásával találkozunk: egyes szövegek a nőket a férfiakkal egyenértékűként mutatják be; más szövegek nyilvánvalóan az akkori férfiak dominálta társadalmi berendezkedés befolyását tükrözik; s végül vannak a nőkkel szemben kimondottan ellenséges beállítottságot tükröző szövegek is, amelyek elsősorban a szerzetesekhez szóltak, s már a legkorábbi időktől kezdve sok vitát kavartak.

A Buddha már emberi születését is egy nőnek köszönheti anyjának, akit Májának hívtak. Egy másik nő, Mahápajápatē nevű nagynénje szárnyai alatt cseperedik fel, aki a kisedet gyengéden óvja és kényezteti. Őt a Buddha később legkiválóbb nőtanítványaként jellemzi; anyját, Máját pedig a legenda szerint megvilágosodását követően a Tusita mennyekben keresi fel, hogy ott hirdesse számára a Tant. Ifjúként egy harci vetélkedőn elnyeri a szép, okos és akaraterős királylány, Yasodhará kezét, akit aztán a palotából való menekülésekor mégis elhagy, újszülött fiával együtt. Amikor a megvilágosodását követően első alkalommal tér vissza szülővárosába, Kapilavaszthuba, s örömmel köszöntik őt a város lakói és saját családja, Yasodhará tüntetőleg a palotában marad, s megtagadja, hogy kimenjen eléje - talán mert még mindig sebzett érzéseiben. A Buddha, aki egész életében soha senkit nem keresett fel saját indíttatásából, ezúttal kivételt tesz, s meglátogatja Yasodharát rezidenciáján, megértéssel telve, s igyekezve kiengesztelni őt. Mi több, utólag elismeri és becsüli Yasodhará szeretetét, s az odasiető apjának elmondja, mennyire hűséges volt hozzá mindig Yasodhará immár sok újjászületésen keresztül.

A szó szoros értelmében döntő (ha a nőkre nézve nem is feltétlenül hízelgő) szerepet játszanak ismét a nők konkrétan a saját háreme akkor, amikor a Buddha elszánja magát, hogy az otthontalanságba vonuljon. Ők azok, akik a palota elhagyásának éjszakáján alvásukkal közszemlére teszik a palotában folytatott élet összes közönségességét és visszataszító voltát, és ezzel, ha öntudatlanul és önkéntelenül is, az istenek afféle női követeként megerősítik őt a világtól való megcsömörlésében, amit az öregséggel, betegséggel és halállal való találkozás váltott ki belőle kikocsizásai alkalmával.

Megint csak egy nő az, aki az aszkétikus éhezéstől legyengült Siddhárthának egy csésze tejberizs adományozásával visszaadja az életét, s felruházza őt azzal az erővel, aminek a révén meg tudja tenni a legmagasabb megvilágosodáshoz vezető utolsó lépéseket. Ez jelentette egyben a kezdetét annak a hosszú hagyománynak is, amelyben elsősorban a nők azok, akik a szerzeteseknek reggeli alamiznagyűjtő körútjuk alkalmával táplálékot adnak, és ezzel megteremtik számukra életük nélkülözhetetlen alapját.

Azonban nemcsak olyan nők vannak, akik a Buddhát segítik és támogatják, hanem olyanok is, akik megkísérlik őt behálózni, vagy lejártni. Így például Sundarē és Cićcā egy, a Jetavana-berekben eltöltött éjszakát követően azt állítják, hogy a Buddha teherbe ejtette őket; a szép MagaĀBuddhában az alkalmas vőt vélte megtalálni, ám az visszautasította a csábító ajánlatot, Kosambi királynőjeként később bhikṣuival együtt kiűzette őt a városból. Az ilyen történetek a Buddhát nagy vonzerejű férfiként mutatják be, aki kimondottan érzéki telítettséggű érzelmeket is képes volt a nőkből kiváltani.

A legtöbb nő azonban a Buddha személyiségét és szellemiségét találja vonzósnak. Tanítványainak jelentős része, akik menedéket vettek nála, mégiscsak nők. Közöttük találjuk a gazdag Visákhát, aki jelentős támogatásokat juttatott a Saćghának. Visákhá mindig gazdagon felékszerezve, egy szolgáló kíséretében szokta felkeresni a kolostort, hogy felmérje a szerzetesek igényeit. Sem a

Buddha, sem szerzetesei nem ütköznek meg elegáns megjelenésén, amely városszerte szóbeszéd tárgya. Nőiségének ez a kimutatása nem akadályozza meg a Buddhát abban, hogy nagyra becsülje nézeteit és tanácsait, s elfogadja több ötletét és javaslatát. Jézushoz hasonlóan a Buddha is gyakran fogadja el habozás nélkül különböző nők meghívását, köztük az Ambápáléban élő gyönyörű kurtizánét. Hosszú beszélgetéseket folytat velük, anélkül, hogy női lényüket a tanítás akadályának tekintené.

Mit tartunk hát a Buddha azon kijelentéseiről, amelyekben a nőket tisztátalannak, rossz szagúaknak, gyáváknak, veszedelmeseknek, barátaikkal szemben hűtleneknek, rosszindulatúaknak, veszekedőseknek, méregkeverőknek, kétszínűeknek nevezi? Még ha mai szemmel nehezünkre esik is, hogy az ilyen kijelentéseket a Buddha hiteles szavaiként fogadjuk el, annyit mindenképpen el kell ismernünk, hogy a Buddha nagyon reálisan látta saját embertársait. Valójában a férfiak rossz tulajdonságait is ugyanilyen élesen pellengérré állította.

Előnyösebb volna ezért talán a bölcs apácát, SoAemberi szellemnek - legyen akár férfi, akár női testben - a saját egyedi, teljesen rá jellemző feltételekhez kötöttségét kell átlátnia ahhoz, hogy el tudja érni a megszabadulást. Feltűnő, hogy a Buddhának milyen kevés megnyilatkozása vonatkozik a férfiakra, vagy a nőkre. Csaknem mindig kizárólag arról beszél, hogy az embernek keresztül kell látnia saját szellemének korlátjain, és meg kell szabadítania magát ezektől. A Buddha mindenkinek, akivel találkozik, a mindenkori egyéni helyzetére vet éles fényt tanításaiban, anélkül, hogy különbséget tenne nemek és kasztok között. Ezzel segíti hozzá a szóban forgó személyt ahhoz, hogy át tudja látni és fel tudja számolni saját különös függőségeit.

Amikor manapság a Kánon számos kijelentését a nőekkel szemben ellenségesnek találjuk, nem szabad elfeledkeznünk arról, hogy e megnyilatkozások inkább azoknak a szerzeteseknek szóló figyelmeztetések, akik még nincsenek kellően tudatában saját gyengeségeiknek. Amikor Rnanda egyre tolaodóbban kérdegeti, hogyan viselkedjék a szerzetes nő jelenlétében, először azt a választ kapja: „Ne nézz rájuk, Rnanda!” „De ha már rájuk néztünk?” „Ne elegyedj beszélgetésbe velük, Rnanda!” „De ha ők szólítanak meg bennünket?” „Légy éber, Rnanda!”

E beszélgetésben a Buddha nagyon világosan megmutatja, hogy kizárólag a saját tudatállapotunktól függ, hogyan látunk másokat.

Arról sem szabad az ilyen negatív kicsengésű szövegrészek olvasásakor megfeledkeznünk, hogy a Buddha a nők képességeit és teljesítményeit másutt teljesen, fenntartás nélkül elismeri. Így pl. panditaként (tudósként) dicséri Dhammadinnát, amikor meghallja, mennyire találó választ adott az korábbi férjének a Dharmával kapcsolatos kérdéseire, s még hozzáfűzi, hogy ő maga sem tudott volna jobban válaszolni. A csalódott Pasenadi királyt pedig, aki arról panaszkodik, hogy felesége, Mallika »csak« egy leánygyermekkel ajándékozta meg, azzal vigasztalja, hogy a leányok nemes férfiakat nevelnek, akik védelmezik a világot.

Megindító Nakulamátá története is, aki olyan hatékonyan inti és oktatja halálos betegségben szenvedő férjét „Keszerves kínok közepette hal meg az ember, ha gondokkal van tele,» ítélte el a Magasztos a gondokkal teli halált" , hogy Nakulapitá meglepetésre felgyógyul.

A Buddha Nakulamátát egyik olyan upásikájának nevezi, akik eleget tesznek a řéláknak, megtalálták a lelki nyugalmukat, megvetették a lábukat a Tanban és az önfegyelemben, támaszra és vigaszra leltek, megszabadultak a kétségtől és a bizonytalanságtól, s akik ezáltal férjüknek szeretettel gondoskodó, azok valódi javát is szem előtt tartó nevelőjévé és tanítójává lehetnek. Ebben a példában a Buddha áttöri az akkoriban uralkodó szerepmintákat, s pillantásunkat a férfi és nő közötti viszony valódi lényegére irányítja: arra, hogy kölcsönösen segíthetik egymást az üdvös dolgok megvalósításában.

Arra is érdemes felfigyelnünk, hogy maga a Buddha 54 férfi mellett 23 nőt is megnevezett, mint olyanokat, akik különleges szellemi teljesítményük folytán eljutottak a »tanítványság csúcsára«, vagyis elérték az üdvcélt, a nirvánát. Nem lebecsülendő »női hányad« ez az akkori, férfiak dominálta világban. A kortársak ezeknek az apácáknak kimagasló képességeket tulajdonítottak: bölcsességet (Khémá), mágikus (Uppalavaddzsá) és retorikus tehetséget (Dhammadinná), akaraterőt (Soná), gyors felfogóképességet (Bhaddá Kundalakészá), igénytelenséget (Kisza Gótamí). És még az upászikák között is akadtak nők, akik nem csak olyasfajta »női« erényekkel tüntették ki magukat, mint amilyen a jóság és az együttérzés, a bizalom és a hűség, hanem nagy tudásukkal (mint pl Uttará, a púpos), vagy a különleges elmélyedési képességükkel (mint Uttará, Nanda anyja).

Bennünket, 20. századi nőket, akik mindezidáig világszerte egyenjogúságunk elismertetéséért és érvényre juttatásáért küzdöttünk, elbizonytalaníthat, hogy a Buddha rendje a nők számára csak a szelíd és együttérző Ānanda közbenjárásának köszönhetően vált hozzáférhetővé, aki addig alkudozott e kérdésről a Buddhával, amíg az végül hozzá nem járult a nők felvételéhez. Talán a Fölbredett valóságglátását bizonyos fokig még mindig elhomályosították az Indiában akkoriban uralkodó társadalmi viszonyok? Talán nem volt elég pártatlan és messzire tekintő, avagy a nők iránti együttérzés hiányzott belőle? A szövegek tanúsága szerint Mahápadzsápatí, a Buddha nevelőanyja és egyben anyjának, Májának a nővére volt az a kitartó kérelmező, akinek 500 nemesi származású nő élén, Ānanda támogatásával végül is sikerült elérnie a Szanghába történő felvételt. A Buddha azonban nem azért utasította el korábban a nők felvételét, mintha nem tartotta volna képesnek őket arra, hogy a szabadulás útját járják. Elutasításának oka sokkal inkább a Szangha fennmaradása miatti aggodás volt, amennyiben a nők felvételével veszélyeztetve látta azt.

A nyolc szabály, amit e nőknek magukra kellett vállalniuk ahhoz, hogy a rendbe felvételt nyerhessenek, nemcsak a felszentelt nőket mint egyéneket, hanem a bhiksuní-rendet egészében is alárendelt, sőt függő helyzetbe hozta a szerzetesektől. Vajon mi készíthette e nőket, különösen Mahápajápatét, aki valamennyiük szószólója volt, hogy elfogadják ezeket a mai szemmel megalázónak látszó feltételeket? Bizonyosra vehető, hogy Mahápadzsápatí, mint egy hercegség uralkodójának a felesége, nem volt hozzászokva ahhoz, hogy bármely férfinak is alárendelje magát.

Hogy mégis elfogadta e feltételeket, az nézetem szerint nagyon tanulságos fényt vet motivációjára. Törekvése egészen bizonyosan nem valamely társadalmi képződményhez való odatartozás elnyerésére irányult, amely meghatározza tagjainak státuszát és szerepviszonyait - még akkor sem, ha a Saćghának kétségkívül volt és van egy ilyen funkciója is. Manapság a társadalmi szerepeinktől rendszerint beszűkítve érezzük magunkat, s arra törekszünk, hogy mindenféle rögzített szereptől megszabaduljunk.

Számunkra, mai emberek számára azonban ez a szerepektől való szabadság alapjában véve nem azt a lehetőséget jelenti-e, hogy szabadon játszassunk bármely szerepet, amit éppen megkívánunk? Hiszen mily gyakran előfordul, hogy az emberek csak azért vetik le világi szerepüket, hogy helyette felvehessenek egy ugyanilyet, immár egy vallási közösségben... A Buddha útján azonban arról van szó, hogy az ember semmiféle szerepet ne akarjon többé játszani. Ebben az esetben pedig teljesen mindegyé válik, hogy milyen szerepbe kerülünk: az ember bármely szerepet elfogadhat, akár a szolgáló szerepét is, hiszen aki szabaddá akar válni, annak amúgy is mindenféle szerepnek fölébe kell emelkednie. Mahápajápatē és társnői számára a Saćghán belül elfoglalt státusz nem bírt többé jelentőséggel, mert a rendbe való belépéssel egy olyan útra léphettek rá, amely a nők számára éppúgy, mint a férfiak számára a tökéletes megszabaduláshoz vezet.

Jegyzet